

Vysokoškolská učebnica

FILOZOFIA STREDOVEKEJ KULTÚRY

Výber z textov

Erika Juríková

Filozofická fakulta Trnavskej univerzity

INTERREG V-A
SLOVENSKÁ REPUBLIKA
ČESKÁ REPUBLIKA

**EURÓPSKA ÚNIA
EURÓPSKY FOND
REGIONÁLNEHO ROZVOJA**
SPOLOČNE BEZ HRANÍČ

Filozofia stredovekej kultúry

Výber z textov

Vysokoškolský učebný text

Erika Juríková

FILOZOFIA STREDOVEKEJ KULTÚRY

Výber z textov

Erika Juríková

Trnava 2022
Trnavská univerzita

Filozofia stredovekej kultúry

Výber z textov

Vysokoškolský učebný text

Autor: doc. Mgr. Erika Juríková, PhD., Trnavská univerzita

Recenzenti: Doc. Mgr. Ladislav Tkáčik OFMCap, PhD., Vysoká škola výtvarných umení, Mgr. Janka Mišeková, PhD., Trnavská univerzita

Vydala Filozofická fakulta Trnavskej univerzity

Neprešlo jazykovou úpravou

Sadzba a zalomenie Ján Kubáň

Prvé vydanie

Slovak edition © Filozofická fakulta Trnavskej univerzity

ISBN 978-80-568-0486-5

INTERREG V-A
SLOVENSKÁ REPUBLIKA
ČESKÁ REPUBLIKA

EURÓPSKA ÚNIA
EURÓPSKY FOND
REGIONÁLNEHO ROZVOJA
SPOLOČNE BEZ HRANÍC

OBSAH

Úvod	7
Pseudo-Dionyzios Areopagita 5. – 6. stor.	9
Izidor zo Sevilly 560 – 636.....	12
Ratpert / Ekkehard IV. (9. – 10. stor; koniec 10. stor. – cca 1060)	18
Peter Abélard (cca 1079 – 1142).....	21
Bernard z Clairvaux (cca 1091 – 1153).....	27
Visiones – Videnia (10. – 13. storočie).....	31
František z Assisi – svätý František (1181 – 1226).....	37
Viliam Ockham (cca 1285 – 1348).....	44
Gesta Romanorum (koniec 13. – začiatok 14. storočia).....	50
Literatúra	56

ÚVOD

Tento učebný text vznikol v rámci riešenia medzinárodného projektu InterReg TVU – MU, ktorého hlavným riešiteľom bola Trnavská univerzita a zahraničným partnerom Masarykova univerzita v Brne. Projekt sa riešil v rokoch 2020 – 2022.

Ide o výber textov, ktoré majú slúžiť ako podklad na prekladový a interpretačný seminár pre študentov Trnavskej univerzity a Masarykovej univerzity v Brne, a to konkrétne pre študentov magisterského a doktorandského stupňa štúdia klasických jazykov, medievalistiky, filozofie, histórie, príp. dejín umenia. S tým súvisí zaradenie slovenských aj českých textov.

Vysvetľuje sa tým tiež variabilita autorov a žánrov nachádzajúcich sa v učebnom texte, ktorá je vedená jedine mojim individuálnym výberom a preferenciami, ako i znalosťou vysokoškolského prostredia. Pri výbere som vychádzala z dostupnosti slovenských a českých prekladov stredovekých diel v akademických a univerzitných knižniciach a pristupovala som k nemu so snahou akcentovať niektoré menej známe či staršie prekladateľské počiny, ako i s túžbou zamerať pozornosť študentov na menej propagované diela či charakteristické žánre pre dané obdobie.

Zároveň som pri selekcii textov vychádzala z tézy, že súčasťou filozofie kultúry je jazyk vo všetkých svojich prejavoch a vyjadreniach, vrátane toho literárneho, naplno sa pretavujúceho do výrazových foriem a žánrov konkrétneho historického obdobia.

Sekundárnym, no nie nepodstatným cieľom tohto učebného materiálu je nielen byť doplnkovým materiálom na semináre, ale zároveň vydať impulz, ktorý by mal viesť k záujmu študentov o prečítanie celého diela či iných diel konkrétneho autora.

Ukážky z diel zaradené do tohto výberu sú bez poznámkového aparátu a nekopírujú (ale čiastočne rešpektujú) formálne členenie či číslovanie v pôvodnom preklade.

Rozsah učebného textu zodpovedá jednosemestrálnemu kurzu s časovou dotáciou dvoch hodín týždenne a je vhodným základom pre nadväzujúce prekladové semináre či cvičenia.

autorka

PSEUDO-DIONÝZIOS AREOPAGITA (KONIEC 5. STOR. - ZAČIATOK 6. STOR.)

Zaujímavá a rúškom tajomstva zastretá postava začiatku stredoveku, o ktorej sa dlho verilo, že ako anonymný filozof bol žiakom apoštola Pavla a nasledoval ho. Podľa najnovších výskumov išlo o predstaviteľa kresťanského novoplatonizmu pravdepodobne sýrskeho pôvodu, ktorý sa snažil spojiť myšlienky kresťanstva s pohanskou tradíciou. Pod jeho menom sa zachovali 4 mystické spisy a 10 listov a na niekoľko storočí sa stal autoritou pre náuku o postate a vlastnostiach Boha. Ukážka je z diela O svätých menách (De divinis nominibus), ktoré patrí medzi mysticky ladené teologické spisy.

Pseudo-Dionysius Areopagita: O Božích jménech. Texty ke studiu středověké filosofie. Sestavil Stanislav Sousedík. Praha: Univerzita Karlova, 1994, s. 11 – 20.

O Dobru

1 Nuže, přejděme již ve výkladu k samotnému pojmenování Dobrem, jež teologové vyhrazují nadbožskému božství a oddělují je ode všeho. Jak se domnívám, pokládají tuto dobrotivost za příznačný rys nejvyššího božství. A protože je svým bytím dobro, jakožto substanciální dobro přenáší dobrotivost na všechno jsoucí.

Naše slunce přece také nerozvažuje a předem si nevybírání, nýbrž samotným bytím, osvětluje vše, co je podle svého uzpůsobení schopno mít na jeho světle podíl, tak rovněž Dobro, převyšující slunce jako oddělený archetyp

temný obraz, se samé své podstaty sesílá analogicky paprsky veškeré dobrotivosti na všechno jsoucí.

Proto stojí níže všechny rozumem pochopitelné a rozumové jak substance, tak moci, tak působnosti; díky těmto paprskům jsou a mají život, který se nekončí a neumenšuje, nejsou omezovány žádným rozkladem a smrtí, hmotou a zrodem, jsou povýšeny nad nestálou, plynoucí a pokaždé jinak probíhající změnu.

A jakožto netělesné a nehmotné jsou objektem chápání, jakožto myslí chápou nadpozemsky, svým způsobem jsou osvětlovány při uvažování o jsoucím a naopak přenášejí, co je jim vlastní, na to, co je s nimi sourodé.

Také trvají mají z dobrotivosti, pocházejí od nich i jejich sídlo, jakož i soudržnost, ochrana a přibýtek tohto, co je dobré.

Toužíce po dobrotivosti mají jak bytí, tak blažené bytí. Podle ní jsou, pokud je to možné, utvářeny a mají podobu dobra. Sdílejí ji s těmi, které je provázejí, tak jak předtím Boží zákon prostřednictvím darů vycházejících z Dobra vedl je.

2 Odtud mají madpozemskou hierarchii, vzájemná pouta jednoty, vzájemné vnitřní pochopení, nezmatená rozlišení, síly povznášející níže postavené směrem k těm lepším, prozíravost vzněšenějších vůči podružnějším, ochranu těch schopností, jež jsou každé vlastní, nezměnitelné zavijení kolem sebe, identitu a nejvyšší míru v touze po dobru i všechno ostatní, o čem se píše v našem spisu O andělských vlastnostech a hierarchii.

K tomu však přistupuje, cokoliv přináleží k nebeské hierarchii: očišťování příslušející andělům, nadpozemská osvětlování i to, co tvoří celou andělskou dokonalost, plyne z dobrotivosti, jež je příčinou všeho a vychází ze zřídla.

Od ní mají darem to, co vytváří podobu dobra, že na sobě předvádějí skrytou dobrotivost a že jsou anděly, tak říkajíc sdělovateli Božího mlčení, vyslanými napřed jako jasná světla, tlumočící Toho, jenž dlí ve skrytu.

Ovšem po nich, svatých a posvěcených rozumech, jsou skrze nadpozemsky dobrou dobrotivost také duše a cokoli je v duších dobrého: že jsou rozumové, že mají substanciální život nepodléhající záhubě, že samotné jejich bytí a schopnosti se rozprestírají jako andělské životy, že je andělé jakožto dobří průvodci vedou vzhůru k vrcholu veškerého dobra, že se stávají úměrně ke své obdobnosti účastnými osvětlení, jež odtud proudí; že

se podílejí podle míry možnosti na daru majícím podobu dobra a cokoliv jiného, co jsme vyměňovali v pojednání O duši. Avšak, je-li třeba to říci, také samotné nerozumové duše a živočichové, kolik jich proráží vzduch, kolik chodí po zemi, kolik sej ich po zemi rozestírá, ty, jejichž údělem je život vo vodě či obojživelný, kolik jich žije skryto pod zemí a zahrabáno ve hlíně, prostě kolik jich má vnímající duši nebo život, i tyto všechny oduševňuje a oživuje Dobro.

Také všechny rostliny mají svůj život, záležející ve vyživování a pohybových schopnostech, z Dobra. Také kterákoliv substance bez duše a bez života jest skrze Dobro a skrze ně nískala substanciální konstituci.

3 A je-li Dobro – a ono jistě je – nade vším jsoucím, pak třebaže je samo beztvaré, dáva tvar; třebaže je i smao o sobě nesubstanciální, je přebytkem substance; třebaže je neživé, je překypující živo; třebaže je nerozumové, je výsostná moudrost, či cokoli je v Dobru beztvarého a dávajícího vynikající formu. A máme-li právo to říci, samo nejsoucí touží po Dobru, keré je nade vším jsoucím, a jakýmsi způsobem zápasí o to, být samo také v Dobru, v tom, jež je opravdu nad bytím, neboť je odo všeho odděleno.

Preložil Martin Steiner

IZIDOR ZO SEVILLY (560-636)

Žil na arcibiskupskom dvore svojho brata, kde dostal kvalitné vzdelanie a po jeho smrti sa stal nástupcom na arcibiskupskom stolci. Jeho neuveriteľne rozsiahla literárna tvorba sa stala podstatným impulzom k živej literárnej produkcii a bola začiatkom tzv. zlatého veku španielskej literatúry. Prispel okrem iného k oživeniu v oblasti literatúry apologetickej, exegetickej a teologickej, Finálnym dielom jeho života sa stali *Etymologiae* alebo *Origines* v 20 knihách, ktoré sú akosi encyklopédiou všetkého dovtedajšieho ľudského poznania.

Isidor ze Sevilly, *Etymologie* XVIII, 16-31. Preklad a poznámky Daniel Korte, predhovor Eva Stehlíková a Jan Souček. Praha: Oikúmené, 2002, s. 99-109.

16. Představení

(1) Představeními se podle mého mínění obecně nazývají zábav, jež neposkvřňují samy o sobě, nýbrž tím, co se tam děje. A říká se jim proto *spectacula*, že se tam lidem poskytuje veřejná podívaná (*inspectio*). Také se jim říká *kratochvíle* (*ludicra*), protože se provádějí při hrách (*ludi*) nebo při hostinách.

(2) O původu her se vypravuje toto: Lýdští poutníci z Asie se pod vedením Tyrhéna, který ustoupil svému bratrovi ve sporu o vládu, usadili v Etrurii. A tak zavedli v Etrurii pod záminkou náboženství kromě ostatních obřadů odpovídajících jejich pověrám i představení. Římané si pak povolali umělce z této země a vypůjčili si je od nich; a z toho důvodu byly hry (*ludi*) pojmenovány podle Lýdů (*lydí*). Varro však tvrdí, že hry dostali své pojmenování podle zábavy (*lusus*), poněvadž mládež měla ve zvyku bavit o svátcích lid

bujarým veselím her. Proto také dávají tuto zábavu mládeže do vztahu se svátky, chrámy a náboženskými obřady.

(3) O původu tohoto slova již nebudu dodávat nic, poněvadž podstatou věci je modloslužebnictví. Proto se také hry obecně nazývaly Liberalia, totiž k počtě boha jménem Liber pater. Z toho důvodu je třeba pohlížet na hanebný původ her s opovržením, abys nepokládal za dobré to, co má svůj počátek ve zlu.

Hr jsou gymnické, v cirku, gladiátorské nebo scénické.

17. Gymnické hry

(1) Gymnické hry zjednávaly slávu v rychlosti a síle. Místo, kde se provozují, se nazývá gymnasium; tam se cvičí zápasníci a prověřuje se tam rychlost běžců. A na základě toho se slovem gymnasia označují cvičení téměř ve všech disciplínách. (2) V dávných dobách totiž měli ti, kteří na těchto místech závodili, opásaný oděv, aby nebyli nazí; jednou pak jakýsi běžec, když se mu uvolnil pás, náhle padl mrtev. A proto tehdejší archón Hippomenés dekretem povolil, aby nadále všichni cvičili nazí. Proto se tomuto místu říká gymnasium, protože mladíci na volném prostranství cvičí nazí, přičemž mají zakryto pouze ohanbí.

18. Disciplíny gymnických hier

(1) Gymnické hry mají pět disciplín, totiž skok, běh, hod, tělesnou sílu a zápas. O jejich počtu se vypráví, že jakýsi král přikázal svým pěti dospívajícím synům zápasit o vládu právě v tolika disciplínách.

19. Skok

(1) Skoku se říká saltus jakoby místo exilire in altum (vyskočit do výšky); a rozlišuje se skok do výšky a do dálky.

20. Běh

(1) **Běh (cursus)** se tak nazývá podle rychlosti nohou (crus), běh totiž spočívá v rychlých nohách.

21. Hod

(1) Slovo iktus (hod) je odvozeno od slovesa iacere (házet). Proto se i rybářské síti říká iaculum (házecí síť). K výkonu této disciplíny patří házet rukou do dálky kameny, vrhat přesnou vahou zatížené kopí a lukem vysílat šípy.

22. Tělesná síla

(1) Tělesná síla se projevuje obrovskou zdatností při námaze a zatížení těla.

23. Zápas

(1) Zápasu se říká luctatio podle objímání těl (latus), jimiž se o sebe opírají zápasníci, kteří se řeckým slovem nazývají atleti.

24. Palestra

(1) Místo, kde se zápasí, se nazývá palestra. Říká se, že palestra tak byla pojmenována odvozením buď od slova (palé), to znamená „zápas“, nebo od slovesa (pallein), to znamená podle pohybu mocného pádu, totiž proto, že sebou zápasníci divoce třesou, když se uchopí v pase: „třást“ se totiž řecky řekne(pallein). Někteří se domnívají, že zápasnické umění napodobuje boje medvědů, protože medvědi se jako jediná divoká zvířata, když se dají do boje, vztyčují, rychle se skrčují a couvají, hned na sebe tlapy dorážejí a hned se zase objímají a jako zápasníci se odstrkují.

25. Závod

(1) Čemu se latinsky říká certamina (závody; to Řekové nazývají (agónes; podle velkého množství lidí, kteří je navštěvovali; každé shromáždění a sešlost se totiž nazývá agón. Jiní se domnívají, že agones se tak nazývají proto, že se pořádají na kruhových místech, jež jsou jakoby agonii, to znamená bez rohů (angulus)

26. Závodní disciplíny

(1) Závodilo se v různých disciplínách; v tělesné síle, rychlosti běhu, obratnosti v lukostřelbě, vytrvalosti ve stání, v tanečních figurách za doprovodu citary či píšťal, rovněž se soutěžilo ve způsobech, kráse či zpěvu a soupeřilo se též v pozemním boji i námořních bitvách a ve snášení trestů.

27. Hry v cirku

(1) Hry v cirku byly zavedeny z posvátných důvodů a k oslavě pohanských bohů; proto je zřejmé, že i ti, kteří jim přihlížejí, posluhují kultům těchto božstev. Tak jezdeckví se dříve provozovalo jednoduše a jeho běžnému provádění se nedalo naprosto nic vytýkat; když ale přirozená praxe učnila jezdeckví součástí her, bylo začleněno do kultu božstev. (2) A proto se tato disciplína přičítá Kastorovi a Pollukovi, kterým věnoval koně – jak praví báje – Merkur; avšak i Neptun, jehož Řekové nazývají (hippios), „koňský“, je spojován s jezdeckými hrami. I Martovi a Jovovi byli o hrách zasvěcováni koně a oni sami dokonce řídí čtyřspřeží.

(3) Těmto hrám se tedy říká circenses (cirkové), buď odvozením od slovesa circumire (objíždět), anebo proto, že na mísě, kde jsou nyní mety, se kdysi pokládaly meče, které čtyřspřeží objížděla; a proto se jim říká circenses, kvůli mečům, okolo nichž (circa enses) se jezdilo. Když totiž vozatajové řídili vozy na mořském břehu či při březích říčních, kladli tam do řady

meče a umění jezdce spočívalo v tom, aby zatočil koně okolo tohoto nebezpečného znamení. A tedy asi proto se nazývají circenses, jako by se řeklo circum enses (okolo mečů).

28. Cirkus

(1) V počátcích zasvětili pohané cirkus Slunci, jehož chrám stojí uprostřed a jehož socha září z chrámového štítu; věřili totiž, že tomu, kdo je na otevřeném nebi, se nemá obětovat pod střechou. Circus je tedy každý prostor, kde obvykle běhají dokola (circuire) koně. (2) Římané soudí, že circus tak byl nazván podle obíhání (circuitus) koní, poněvadž tam koně běhají okolo met. Naproti tomu Řekové uvádějí, že tak byl pojmenován podle Héliovy dcery Kirké (Circe), která zavedla tento druh závodu k počtě svému otci, a dovozují, že circus byl pojmenován podle ní. Kirké však byla čarodějnice, kouzelnice a kněžka démonů a v jejím počínání je zřejmý vliv kouzelnického umění a modloslužby.

29. Ozdoby

(1) Ozdobami cirku jsou vejce, meta, obelisk a zábradlí. Vejce připisují k počtě Pollukovi a Kastorovi ti, kteří se nestydí věřit, že se narodili z vejce labutě, do které se převtělil Jupiter. (2) Římané si vymýšlejí, že se hry v cirku vztahují k počátkům světa, aby pod touto záminkou omluvili své pověrečné bludy.

30. Mety

(1) Má se za to, že pojmem „mety se ve vlastním smyslu označují hranice a meze (finis) světa, to proto, že cokoli vyměřené (emetiri) má svůj konec (finis), anebo aby svědčily o východu a západu Slunce.

31. Obelisk

(1) Vypráví se, že obelisk postavil jako první egyptský král Mesfres, a to z následujícího důvodu: Když jednou Nil poničil Egypt prudkou záplavou, král se rozhořčil a chtěl na řece vykonat trest, vystřelil do jejích vod šíp. Zanedlouho poté byl stížen těžkou chorobou a přišel o zrak; a když se mu po úplné slepotě zrak zase vrátil, zasvětil slunci dva obelisky. Slovo oboliscus totiž znamená „šíp“; a uprostřed cirku stojí proto, že Slunce probíhá středem vesmíru. (2) Obelisk, který stojí uprostřed mezi oběma metami, totiž označuje výši a vrcholek nebe, když Slunce prochází středem časového předělu dne z jednoho místa na druhé. Na vrcholku obelisku je nasazena jakási zlatá ozdoba v podobě plamene, poněvadž Slunce má v sobě nejvíce žáru a ohně.

RATPERT / EKKEHARD IV. (9. – 10. STOR; KONIEC 10. STOR. – CCA 1060)

Kronika Svatohavelského kláštera reprezentuje oblíbený žánr historio-
grafickej literatúry a poskytuje autentický pohľad na stredovekú kláštornú
vzdelanosť. Jej autorom sú dvaja mnísi, ktorí v kláštore žili. Zachytávajú
konštituovanie rehoľného spoločenstva, spoločenské i diplomatické úsi-
lie predstaviteľov kláštera. Obaja pisatelia pretkávajú výklad súvekými
teologickými a filozofickými názormi predstaviteľov svetskej a cirkevnej
vrchnosti, ale aj jednotlivých mníchov či svojimi vlastnými. Poskytujú tak
dobový vhľad na kláštorný život a filozofiu rehoľníctva ako takého.

Ratpert / Ekkehard IV.: osudy Svatohavelského kláštiera. Edice Memoria
medii aevi 28. Preložila Jana Nechutová. Predmluva Jana Nechutová a Jan
Kalivoda. Praha: Argo, 2020, s. 182 – 185.

123. O Notkerovi, učiteli, malíři a lékaři, bychom sme měli materiál na
tlustou knihu, ale buďme teď struční, abychom se dostali k dalšímu vy-
právění. Po požáru nakreslil Notker Lékař Svatému Havlu mnoho obrazů,
jak můžeme vidět na branách a na stropě kostela i v některých knihách.
Ale co to je ve srovnání s tisícem jiných činů, které vykonal jako básník
i jako lékař? Je autorem těch krásných antifon o svatém Otmarovi a hymnu
Rector aeterni metuende saeculi, několika skladeb – pozdravů při návštěvách
králů, pak hymnu De una avidine non martyre, který začíná „hymnum
beatae virginis“. Při práci na něm váhal delší dobu nad jedním slovem, aby
odpovídalo básnickému rozměru. Obrátil se k děkanu Ekkehardovi, aby

mu napověděl a ten mu opáčil „To si ovce přišla pro vlnu ke koze!“ Ale taky mu hned poradil, aby použil výraz labilem.

To jsem jako příklad pokory a lásky našich otců nemohl pominout. Podivuhodné a úžasné dílo vykonal jako lékař: suverénně ovládal lékařské poučky, vyznal se v lécích i v protijedech a v hippokratovské diagnostice, jak se ukázalo třeba v případě moči vévody Jindřicha, který sa jej pokusil obelstít: poslal mu k rozboru místo své moči moč jedné mladé komorné a Notker na to řekl: „To se Bůh chystá učinit veliký zázrak a neslýchaný úkaz, že má porodit muž. Vždyť tento vévoda ode dneška asi za třicet dní porodí syna a začne jej kojít.“ Přistižený vévoda se zastyděl a poslal Božímu muži dary, aby jej neodmítl léčit, vždyť proto pro něj poslal. Té ženě, údajné panně, na její prosby získal svatohavelský lékař vévodovu milost, ona totiž zcela podle jeho diagnostické předpovědi porodila. A když byl přivolán k našemu biskupu Gaminolfovi a velmi rychle mu zastavil úporný výtok z nosu, předpověděl mu na základě pachu krve, že do tří dnů dostane neštovice. V udaný den se mu začala objevovat vyrážka a on Nothera žádal, aby mu je zastavil. On odpověděl: „To mohu jistě udělat, ale nechci: neunesl bych trest, jaký by mi byl uložen za tvou vraždu, vždy zastavím-li je, zabiju tě.“ Když se mu nakonec vřídky vyrazily, vyléčil je brzo natolik, že pacienta ani jeden nepoznamenal.

Z toho mnohého, co tento spisovatel, malíř a lékař vykonal, až nyní stačí tato ochutnávka, neboť se s ním v tomto vyprávění ještě setkáme.

124. Protože už není moc času, něco povím také o Geraldovi, právě tak schopnému muži, aby bylo jasné, o kolik sloupů se klášter svatého Havla mnohdy opíral. Herald byl od počátku svého podjáhennství stále školním učitelem, a když se stal knězem, byl nanejvýš srozumitelným kazatelem, často přednášel za přítomnosti biskupů, kteří jej k tomu přednostně vybízeli, byl to prorok té nejsladší výmluvnosti, jak takové kazatele nazývá Apoštol. Proto také podle dávné zvyklosti našeho kláštera byl ustanoven jako plebán pro náš poddaný lid, aby v kostele svatého Otmara pro všechny obyvatele mezi řekami Goldach a Sitter vyřizoval na místě biskupa všechny synodální úkony s výjimkou manželských rozluk. Ačkoli v této věci máme privilegia od papeže Jana a biskupa Salomona se souhlasem krále Karla, současní biskupové nepřející mnichům nám sotva dovolí se nadechnout,

abych užil Sallustiových slov, snaží se nenechat nám vůbec nic, a na pomoc své nenávisti, závisti a nespravedlivé moci si berou holofernovské arcikněze, aby duše lidí draze prodávali, aby zvědavě nestoudnými očima hleděli na obnažené ženy topené ve vodě, nebo aby je nutili se za velkou cenu vykupovat. O tom, jak nás už drželi pod krkem a jak jsme jen stěží vyvázli, napíšu podrobněji, až budu mluvit o Purchardovi Druhém.

Preložila Jana Nechutová

PETER ABÉLARD (CCA 1079 - 1142)

Scholastický filozof a teológ so značným vplyvom na súčasníkov i neskoršie obdobia, známy aj ako protagonista nešťastnej lásky k Héloise, za ktorú bol telesne potrestaný a navždy od nej odlúčený. Ako filozof zastával stanovisko umierneného nominalizmu, popieral možnosť spojenia viery a rozumu a akcentoval metódu analýzy textu. Jeho fiktívna korešpondencia s milovanou ženou sa považuje za prvú lúbostnú zbierku. Okrem duchovných a filozofických spisov písal aj duchovnú lyriku, ako i básne na pomedzí duchovného a svetského života inšpirované Starým zákonom.

Petr Abélard: V pohoří Gilbóa. Žalozpěvy. Preložila Jana Nechutová: Praha: Arista, 2011, s. 39 – 42.

Pláč izraelských panen nad Jiftáchovo dcerou

Starý zvyk, dívky, dnes zve vás zas
k slávnostním tancům vždy v tento čas!
Truchlení žádá si starý zvyk,
slávnostní nářky a žalný křik.

Na krásu tváří nic nedbejte,
vzezření smutku jim dodejte,
nádherné oděvy zlacené
nechť jsou vám v tento den vzdálené!

Dceru svou, již nade vše si oblíbil,
Jiftách Cileádský v oběť zaslíbil –

panenská zmužilost předivná
každý rok v písničkách je chválená:
družky se shromáždí k slavení,
ke zbožným zpěvům a k truchlení.

Nad dívkou lkáš síce – ale žasni spíš!
Muže rovného jí stěží uvidíš:
Aby otec slib svůj nezrušil,
Aby to, co slíbil, naplnil
(Pán přec to svůj lid zachránil),
Sama naléhá, aby její krev prolil.

II.

Navrací se s vojskem svým
nadšen slavným vítězstvím,
a tu ona vstříc mu jde,
při bubíncích tancuje.

Když ji spatřil otec, plný zděšení,
onen slib mu radost v nárek promění,
triumf jeho vojska střídá kvílení.
Říká: „Moje jediná,
těžko je mi, dcero má,
ty sama však ještě tíž
naši radost od Pána
životem svým zaplatíš
jako oběť nevinná.“

Odpoví: „Kéž Pán by vzal
za vítězství, jež ti dal,
oběť mé nevinnosti,
bude-li mu k libosti!

Když Abraham Izáka
obětovat měl,

tak velikou u Pána
milost nenašel,
aby chlapce v oběti
od nej přijmout chtěl.

O dívku-li požádal
Pán, jenžť chlapce nepřijal,

je to přece k pocte všeho rodu žen,
a já jež jsem žena, z tebe vzešla jsem,
vidíš, že v tom sláva pro nás oba je.

Jsi muž, otče – vzmuž se teď
v duši, prosím: k činu hled!

Dal bys špatný příklad, lid bys pohoršil,
na úkor své duše bys mne uchránil,
slávě své i mé se v cestu postavil.

Pokud dceři v lásce dáš
přednost, Pána zanedbáš,
nepohoršíš jen svůj lid,
také Pána urazíš,
lid svůj nebudeš už mít,
když se Pánu znelíbíš.

Není v tom nic krutého,
ctíš jen Pána dobrého:
kdyby si to nebl přál,
vítězství by nebyl dal.
A tak splň svou povinnost,
závazku učiň zadost;
nemá zřejmě vůli Pán
k tomu, co bys chtěl ty sám.

Slabou dívku neděsí
splnit úkol ten,
muž se hrozit nemusí:
ukládá ho jen,
je to jeho závazek –
má být naplněn.

Prosím tě jen – dopřej mi
dvouměsíční období,

kdy s družkami budu v horách zůstat:
v ústraní tam chceme nad tím naříkat,
že se z vůle Páně nesmím matkou stát.

Nutnost zákon naplnit
měla by mne zahubit,
záchranou však má tu být
čistá oběť panenská,
již nemohla znesvětit
žádná špína, poskvrna.“

III.

Poté se, sama již,
za otcem vrátila,
do skryté komnaty
v tichostiá vstoupila,
smuteční závoje
sundala, složila.

Do lázne ihned pak odchází
(panenský sbor ji teď provází)
Zbavit se únavy z nesnází.
Tělo, jež prach ještě pokrývá,
z únavy po cestě umdlévá,
očistnou koupeli okřívá.

Dívky s pláčem a sklíčené
 nesou jí kelímky zlacené,
 v nich krémy, esence voňavé:
 tak jedny paní svou navoní,
 vlasy jí v pletence splétají,
 další zas šaty jí chystají.
 Když přípravu ukončí,
 panna z lázně vykročí,
 otcí zprávu doručí:
 oltář má postavit,
 k ohni vše přichystat,
 ona že sama už
 oběť chce obstarat
 knížete důstojnou,
 jakou Bůh přijme rád.

Lidé ten vzkaz zaslechnou,
 v pláč a nárek propuknou,
 jaký křik se ozývá!
 Jiftách jim přikáže
 se všim si pospíšit,
 dívka zas družičkám
 spěšně vše připravit,
 tak jako ke svatbě
 k smrti ji ustrojít.

Ta jí podá jemný plášť,
 který skropil její pláč,

Ta zas nese rudý šál –
 i ten její slzy vsál.

Zlatem, perlou, drahokamy
 stkví se její náhrdelník:
 šperky, c oji zdobí ňadra,

znásobují jejich záři.
Náušnice, prsteny,
zlato, drahé kameny –
těžké skvosty; břemeno
nést má tělo dívčino.

Pro tu tíhu – nejen šperků
nestačí už dívce síly;
vztyčila sa odhodlaně,
další odmítá a praví:

„Co se pro nevěstu sluší,
cestě k hrobu nepřísluší.“
Meč, jež otci připravila,
Nyní sama vytasila.

IV.

Proč dále, proč ještě mluvíme?
Pryč s nářky – proč slzy roníme?
S naším příběhem se loučíme,
bolestně a s pláčem končíme.
Oltář je zapálen. Na stupni
odhodí závoje svatební,
meč podá – klesnou ji kolena,
zhrouť se, života zbavena.

Šílená náročnost Soudcova!
jak zhoubná horlivost otcova!
Sám svému potomstvu uškodil –
-vždyť dceru jedinou zavraždil.
Hebrejské panny – tak zpívejte
stále ji v paměti chovejte,
v ní má svou ozdobu Izrael,
Vv její vznešenost sdílejte!

Preložila Jana Nechutová

BERNARD Z CLAIRVAUX (CCA 1091 - 1153)

Filozof, teológ a mystik, jeden z hlavných predstaviteľov kresťanskej stredovekej mystiky a odporca Petra Abélarda. Dominantná osobnosť sporu medzi cisterciánmi hlásajúcimi asketický spôsob života a benediktínmi prikláňajúcimi sa k tradičnému mníšskemu spôsobu života tzv. clunyjskými mníchmi, ktorý sa tiahol počas celého 12. storočia. Apológia je najsilnejším dielom cisterciáckeho tábora, ktoré autor venoval opátovi Vialiamovi zo Saint-Thierry, v tom čase opátovi v kláštore v Remeši. Nevyhol sa v nej kritike bohatství a okázalosti v kláštoroch, ako aj istež irónii a sarkazmu.

Bernard z Clairvaux: Apologie pro opata Viléma. Úvodní studie, překlad a poznámky Iva Adámková. Praha: Oikúmené, 2018, s. 143 - 151.

Okázalost jízdních doprovodů

Jaký to příklad pokory, abych pomlčel o ostatních věcech, vydávat se na cesty s takovou okázalostí a zástupy jezdců, v doprovodu tak velkého počtu úslužných dlouhovlasých mužů, že by četný doprovod jediného opata stačil hned pro dva biskupy? Lhal bych, kdybych řekl, že jsem neviděl opata, jak si ve své družině vede šedesát či více jezdců. Kdybys je viděl projíždět, řekl bys, že nejde o otce klášterů, ale o pány hradů, nikoli o duchovní vůdce, ale o vládce provincií. Příkazují vzít s sebou ubrousky, poháry, mísy, svícny a cestovní vaky napěchované přepychovými lůžkovinami, nikoli obyčejnými pokrývkami. Sotva se někdo vzdálí ze svého domu na čtyři míle, už s sebou bere veškeré své domácí zařízení, jako by hodlal vytáhnout do boje nebo přejít poušť, kde se nenalézá nic čeho je třeba. Z jedné a téže nádoby si skutečně není možné nalít vodu na ruce a zároveň pít i víno? Může lampa

skutečně hořet a dávat světlo pouze a jen na svícnu, který neseš s sebou a který je pochopitelně ze zlata nebo stříbra? Je možné spát pouze na barevném prostěradle nebo pod dekou pocházející z cizí země? Nemohl by jeden jediný sluha přivázat dobytek, posloužit u stolu i připravit lůžko? Konečně proč s sebou pro tak velké množství služebníků a tažných zvířat nevozíme potraviny, abychom tak zmírnili útrapy, jež dopadají na naše hostitele?

Obrazy a sochy, zlato a stříbro v kláštorech

12. (28) To všechno jsou pouze drobnosti. Přejdu k zásadnějším záležitostem, které se však zdají být méně důležité, protože jsou běžnější. Pomínu obrovské výšky oratoří, jejich přílišné délky a zbytečné šířky, nákladný lesk, podivné malby, které k sobě vábí pohled těch, kteří se modlí, a brání jim tak v rozjímání, a které mi v jistém smyslu připomínají staré židovské obřady. Budiž, kdy by se to dalo k Boží slávě. Jako mnich se však ptám mnichů na to, na co se tázal pohan mezi pohany: „Řekněte, velekněží, co dělá ve svatyních zlato?”

Já však říkám: „Řekněte, chudí“, nedbám zde na verš, ale na smysl, „řekněte, chudí, jste-li chudí, co dělá ve svatyních zlato?“ Biskupové nepochybně vycházejí z jiných předpokladů než mniši: víme totiž, že biskupové, protože jsou vázáni službou vzdělaným i nevzdělaným, podporují zbožnost tělesně smýšlejícího lidu prostřednictvím vnějších ozdob, protože tak nemohou činit duchovní cestou. My jsme se však lidu vzdálili a pro Krista se zdali všeho, co je na světě cenné a krásné. Abychom získali Krista, považujeme vše, co září svou krásou, svým příjemným zvukem těší ucho, příjemně voní, je sladké chuti a příjemné na omak, tedy veškeré potěchy těla, za věci rovnající se výkalům. Kdo jsou ti, ptám se, v nichž chceme těmito prostředky probudit zbožnost? Jaký užitek z toho čekáme? Obdiv hlupáků, nebo dary prostáček? Nebo jsme se snad, protože jsme se smísili s pohany, naučili konat to, co oni a sloužíme stále ještě jejich modlám?

Nebo, abych to řekl bez obalu, způsobuje to všechno hrabivost, která je modloslužebnictvím, a my tak nehledáme pravý duchovní užitek, ale ofěru? Pokud se zeptáš, jakým způsobem, odpovím: způsobem velmi podivným. Jde o umění zasévat peníze tak, aby se samy násobily. Vydávají se, aby se

množily, mrhání penězi přináší větší bohatství. Tváří v tvář nákladné, avšak obdiv vzbuzující marnivosti jsou lidé podněcováni spíše k tomu, aby darovali, než aby se modlili. A tak bohatství poskytuje bohatství, peníze přitahují peníze, protože – nevím z jakého důvodu – , kde lidé vidí větší bohatství, tam i raději obětují. Oči se pasou na relikviích ve zlatě a měšce se otevírají. Ukazuje se překrásný obraz nějakého světce či světice a věří se, že je tím světlejší, čím je barevnější. Lidé se sbíhají, aby jej políbili, a jsou vybízeni k tomu, aby přispěli darem. Spíše obdivují krásu, než že by uctívali svatost. V kostelech se tak zavěšují nikoli věnce, ale celá kola ozdobená drahými kameny a dokola posetá lampami, neméně třpytivá vsazenými kameny. A tak namísto svícňů vidíme jakési vztyčené stromy z těžkého masivního bronzu zhotovené podivuhodnou uměleckou prací, jež nezáří méně lampami, které jsou na nich umístěny, než drahými kameny. Co se podle tebe tím vším sleduje? Jde o to podnítit lítost kajících, nebo vyvolat obdiv u těch, kteří se na to dívají? Marnost nad marnost, neméně marná než hloupá! Kostel se skví svými zdmi a chudáci trpí nouzí. Své kameny obléká do zlata a své syny opouští nahé. Z majetku určeného pro chudáky se otročí očím boháčů. Zvědavci najdou, čím by se potěšili, chudáci ale nemají nic, z čeho by žili. Proč nemáme v úctě alespoň obrazy světců, jimiž nadmíru oplývají podlahy, po nichž šlapeme? Lidé často plivou na líce anděla, a když procházejí kostelem, dupou často po tvářích některého ze světců. Pokud už ne svaté obrazy, proč nešetří alespoň krásné barvy? Proč zdobíš něco, co je určeno k brzké zkáze? Proč maluješ něco, po čem je nutné chodit? Co dělají krásné obrazy tam, kde je neustále znečišťuje prach? Co mají tyto věci společného s chudými, mnichy a duchovními? I na tomto místě by bylo možné odpovědět na výš uvedený verš básníka slovy proroka: „Hospodine, zamiloval jsem si dům, v němž bydlíš, místo, kde má příbytek tvá sláva. Souhlasím, připuštěme i tyto věci v kostele. Jsou sice škodlivé pro marnivé a hrabivé lidi, pro lid jednoduchý a zbožný však ne.

(29) Co však v kláštorech tváří v tvář předčítajícím bratřím dělá ona směšná nestvůrnost, podivuhodná krása zbavená svých forem a tvary pokřivené, avšak obdařené krásou? Co zde mají co pohledávat nečisté opice? Nebo divocí lvi? Co nestvůrní kentauři a pololidé? Co tygři se skvrnitou kůží a bojující vojáci? Co lovci dující na rohy? K vidění jsou mnoha těla s jednou

jedinou hlavou a zase jediné tělo s množstvím hlav. Zde je dokonce čtvernožec s hadím ocasem, tu má zas rybí tělo. Onde se jiné zvíře honosí tělem koně, polovinu těla má však kozí; tu zas je rohaté zvíře spojeno s koňským zadkem. Je toho tady zkrátka mnoho a na všem je patrná prapodivná pestrost rozličných tvarů, že je mnohem lákavější číst v mramoru než ve svatých knihách, věnovat se celý den prohlížení jednotlivých výjevů, než se oddávat přemítání o Božím zákonu. Ach Bože! Pokud se mnichům neprotiví takové nestoudnosti, proč jim alespoň není líto vynaložených prostředků?

(30) Obsáhlá látka by nabádala přidat ještě další věci. Jak mě pracovní zaneprázdnění, jež mi působí dostatečné starosti, tak Tvůj spěšný odchod mne, bratře Ogere, nutí, abych skončil. Ty však si nepřeješ zůstat déle a zároveň nechceš odjet bez tohoto nového dílka. A tak jednám, jak si přeješ: nechám tě jít a zkrátím své dílko, protože užitečnější je spíše pár slov řečených v klidu, než mnoho slov, která vzbudí pobouření. Kéž by to málo, co jsem napsal, nevzbudilo pobouření! Víím dobře, že tím, když tepu hříchy, urážím hříšníky. Může se stát, bude-li tomu Bůh chtít, že u některých, u nichž se obávám, že je popudím, naleznu spíše souhlas, ale jen pokud upustí od svých hříchů; pokud ti, kteří jsou přespříliš přísní, přestanou kárat ostatní, a lidé nedbalí vykoření nadbytečné věci; když si jeden každý podrží své dobro, které má, aniž by soudil jiného, který přilnul k jinému dobru; když ten, kdo se konečně naučil být dobrým, nebude závidět těm, kteří jsou lepší, a kdo si myslí, že koná lépe, nepohrdne dobrem jiného; když ty, kdo zvládnou žít ve větší přísnosti, nepohrdnou těmi, kdo to nedokáží, a nebudou na ně nevražiti; a ti, kdo tak žít nemohou, budou obdivovat jedince, kteří toho schopni jsou, aniž by je nerozvážně následovali. Tak jako není přípustné, aby ti, kdo podle všeho složili přísnější slib, sklouzli ke slibu méně přísnému, aniž by se stali odpadlíky, tak není pro všechny vhodné přecházet od konání menšího dobra k většímu, protože by mohli padnout do záhuby.

Preložila Iva Adámková

VISIONES - VIDENIA (10. - 13. STOROČIE)

Súčasťou života stredovekého človeka boli jeho živé predstavy o osudoch duše po smrti. Hlavní predstavitelia mali videnie zvyčajne v období zlého zdravotného stavu, v stave zdanlivej smrti alebo v spánku. Počas neho navštívili „onen svet“ a boli svedkami trestov, mučenia, očisťovania duše i stavu najvyššej blaženosti. Ukážka hovorí o ceste do Očistca sv. Patrika v Írsku a tento text bol dobre známy v stredoeurópskom priestore.

Očistec svätého Patrika – Vidění rytíře Oweina. Ráj, peklo a očistec ve středověkých viděních. Preložili a poznámky pripravili Jana Engelbrechtová, Jozef Förster, Eva Hladká-Kučernáková, Magdalena Moravová a Jana Zachová. Edice Memoria medii aevi, Argo, Praha, 2011, s. 181-185.

O objevení Očistce a o obřadu odpradávná zachovávaném při putování k němu

(... 36 Když velký Patrik kázal v Irsku slovo Boží a skvěl se tam mnoha znameními zázraků, snažil se nevěřící lidi oné země odvracet od zla strachem z pekelných muk a slibováním rajských radostí je upevňovat v dobru. Oni sami však ujišťovali, že pouhé řeči je neobráte ke Kristu, dokud se někteří z nich na vlastní oči neujistí, že ona muka pocházející ze zlých skutků nejsou jenom hrozby. Oddán Bohu, oddal se tehdy svatý Patrik při vigiliích, postech a modlitbách s ještě větším úsilím spásu lidí. A při tomto jeho úsilí se mu před očima zjevil zbožný Pán Ježíš Kristus, zavedl jej na opuštěné místo, ukázal mu okrouhlu a uvnitř tmavou jeskyni a řekl: „Pokud jakýkoli kající, pevný ve víře, opravdu vstoupí do této jeskyně a setrvá v ní po dobu jednoho dne a jedné noci, bude očištěn od všech hříchů, jimiž

za celý svůj život urazil Boha. A když jí bude procházet, uvidí nejen muka zlých, ale vytrvá-li pevně ve víře, tak i radosti blažených.“

A tak když Pán zmizel jeho zrakům, naplnila svatého Patrika duchovní radost. Jednak proto, že se mu ukázal jeho Pán, jednak z toho důvodu, že mu ukázal jeskyni, jejímž prostřednictvím doufal, že ubohý irský lid obrátí ke katolické víře. A hned na tom místě nechal postavit kostel a uvedl do něj řeholní kanovníky sv. Otce Augustina, kteří žili ve shodě s životem apoštolů. Onu jeskyni, nacházející se na hřbitově naproti východnímu průčelí kostela, však nechal obehnat zdí a přidělat k ní dřevěná vrata, aby se do ní nikdo v nerozváznosti a bez povolení neodvažoval vstoupit. Klíč od nich svěřil převorovi toho kostela, aby jej střežil. V době života svatého Patrika vstoupilo do této sluje mnoho lidí, které sem přivedlo pokání. Někteří z nich v ní zahynuli, někteří se však vrátili zpět a dosvědčili, že zakusili mučení a uviděli tam radosti. Jejich zprávy nechal sv. Patrik zaznamenat v tom kostele. Na základě jejich svědectví začali někteří navštěvovat kázání sv. Patrika. A protože se tam lidé očisťují od hříchů, nazývá se ono místo Očistec svatého Patrika. To místo, na němž stojí kostel, se však nazývá Reglis.

38. Zde je třeba vědět, že existuje obyčej, ustanovený jak sv. Patrikem, tak jeho následovníky, že nikdo do toho Očistce nevstoupí, pokud neobdrží svolení od biskupa, k jehož episkopátu patří, a pokud se z vlastní vůle s ohledem na vlastní hříchy nerozhodne, že do něj vstoupí. Takového člověka, jenž přijde k biskupovi a prozradí mu svůj úmysl, se biskup nejprve snaží od takového záměru odradit se slovy, že mnozí z těch, kteří tam vstoupili, se již nikdy nevrátili zpět. Jestliže však dotyčný bude trvat na svém, obdrží od biskupa list a pospíchá k tomu místu. Když si jej opat toho místa přečte, hned tomu člověku Očistec rozmlouvá a usilovně ho přesvědčuje, aby si vybral jiný způsob pokání, přičemž mu ukazuje nebezpečí, která v něm podstoupili mnozí jiní. Jestliže ten však nadále bude trvat na svém, zavede jej opat do kostela, aby v něm strávil patnáct dnů při pústech a modlitbách. Po jejich dokončení svolá opat sbor kněží, ráno odslouží mši, posílí jej svatým přijímáním a skrápí jej vodou svěcenou k témuž officiu a takto s procesím a za doprovodu litaní je dotyčný teprve veden ke vstupu do Očistce. Opat však upozorňuje na nebezpečí a na záhubu mnohých v této jámě a před zraky všech mu otevírá vchod. Pokud však bude jeho úmysl pevný, všichni kněží mu udělí požehnání, svěří se modlitbám všech, vlastní rukou se

pokřižuje na čele a vchází dovnitř. Opat ihned vstup uzavírá a procesí se vrací do kostela. Druhý den ráno se znovu ubírá od kostela k jámě a opat vchod otevírá, a je-li člověk nalezen uvnitř, s radostí jej odvádějí do kostela, v němž pak setrvá po dalších patnáct dnů při vigiliích a motlitbách. Pokud se druhý den neobjeví, jsou všichni pevně přesvědčeni o jeho záhubě, představený vstup uzavře a všichni se rozcházejí.

Kapitola IV.

O rytířově pokání, jeho vstupu do Očistce a o poslech vyslaných k nemu Bohem

39. Jeden rytíř, jménem Owein, jenž mnoho let bojoval pod králem Štěpánem, dosáhl od krále svolení a vydal se do Irska, své rodné země, aby navštívil rodiče. Když se v tom kraji zdržoval po nějaký čas, vracely se mu na mysl vzpomínky na jeho ničemný život. Již od kolébky se totiž neustále zaměstnával požáry a loupením a kromě mnoha jiných nadmíru velkých hříchů, jež skrýval v duši, jej velmi rmoutilo, že vyplenil kostely a nenechal na pokoji církevní majetek. Rytíř tedy v lítosti přišel k jednomu biskupovi té země (v jehož biskupství se nachází Očistec'. Když mu popořádku zbožně vyznal své hříchy, biskup jej přísně pokáral a dodal, že příliš urazil Boží laskavost. Rytíře to velmi zarmoutilo a přemýšlel o důstojném pokání před Bohem. Rytíři té země totiž mají tu přirozenou vlastnost, že jako jsou lidem jiného národa nevědomky připraveni činit zlo, tak tehdy, když poznají, že sami pochybili, jsou větší měrou připraveni a pevněji rozhodnutí činit pokání.

40. Když mu však chtěl biskup uložit pokání, jak se mu zdálo spravedlivé, rytíř odpověděl: „Když tedy,“ jak říkáš, „jsem tak vážně urazil svého Tvůrce, přijmu pokání, těžší nad všechna jiná, a abych si vysloužil odpuštění svých hříchů, chci vstoupit do Očistce svatého Patrika.“

41. Ve snaze odvrátit ho od jeho záměru mu biskup vyprávěl o velkém množství lidí, kteří tam zahynuli, avšak rytíř, protože měl statečného ducha, se biskupovým odrazováním nedal přesvědčit. Biskup ho tedy nabádal, aby se

stal kanovníkem či mnichem, rytíř však odpověděl, že to rozhodně neučiní, dokud nevstoupí do zmíněného Očistce. Když tedy biskup pochopil, jak je ve své kajícínosti nezlomný, dal mu list pro opata toho místa s žádostí, aby s rytířem jednal tak, jak obvykle jednal s těmi, kteří chtěli vstoupit do Očistce. Opat, když viděl list a potí, co vykonal ostatní obřady, dovedl rytíře do kostela. Tam mu přikázal, aby se podle zvyku nejdříve patnáct dní postil a setrval na modlitbách. Když to rytíř vykonal, odsloužil opat jitřní mši, podal mu svaté přijímání, svolal bratry a kleriky z okolí a přivedl ho ke vchodu do jeskyně. Pokropil ho svěcenou vodou, otevřel bránu a pravil: „Hle, nyní vstoupíš ve jménu Pána Ježíše Krista a půjdeš chodbou sluje tak dlouho, až vyjdeš na pláni, kde nalezneš palác zázračným uměním postavený. Jakmile do něj vstoupíš, ihned se k tobě přidají poslové Páně, kteří ti pečlivě vyloží, co máš udělat a co podstoupíš. Pak tě opustí a zanechají tě o samotě. Tu se k tobě okamžitě přiblíží pokušitelé. Tak se stalo těm, kteří tam vstoupili před tebou. Ty však vytrvej pevně ve víře!“

Rytíř měl statečnou mysl a nebezpečí, které, jak slyšel, zahubilo jiné, se nijak nebál. A atak tedy ten, kdo ozbrojen mečem v boji zabil člověka, se nyní opásal zbraněmi víry, naděje a spravedlnosti, silnějšími než železo, spolehl se na milosrdenství Boží a s důvěrou vykročil do boje s démony. Svěřil se modlitbám všech, čelo si obrnil znamením živého kříže a nebojácně vstoupil do dveří. Ty poté opat zvenčí zamkl a s procesím se vrátil do kostela.

42. V touze vykonat nový a neobyčejný skutek rytířství se rytíř sám odvázně vydal na cestu slují. Temnoty kolem něj stále více houstly a houstly, až zakrátko světlo zcela zmizelo. Konečně se skulinou na protější straně zablesklo slabounké světélko a rytíř zanedlouho dorazil na výše zmíněnou pláň, kde stál onen palác. Nebylo tam však jiné světlo než jen takové, jaké je na zemi v zimě po západu slunce. Palác neměl stěny, ale spočíval na sloupech a obloucích, jako tomu bývá v kláštorech. Jak tak kolem toho paláce dlouho obcházel a obdivoval jeho podivuhodnou stavbu, viděl rytíř, že uvnitř je ještě mnohem krásnější. Vstoupil tedy dovnitř, usedl tam, rozhlížel se dokola a obdivoval nádheru té budovy. Po nějakou dobu tam takto o samotě seděl, když tu dovnitř náhle vstoupilo patnáct mužů. Vypadali jako mniši, ostříhaní a oděni v bělostném rouchu. Pozdravili ho ve jménu Páně

a usedli. Všichni mlčeli, až jeden z nich, který vypadal jako jejich opat či vůdce, jako jediný promluvil a řekl: „Požehnaný buď všemocný Bůh, který ti vnukl dobrý úmysl, abys pro své hříchy vešel do Očistce. Nebudeš-li si však počínat statečně, zahubíš své tělo i svou duši. Sotva totiž my odejdeme z tohoto domu, vrhnou se na tebe nečistí duchové a budou ti působit těžká muka, a ještě těžšími ti budou hrozit. Slíbí, že tě dovedou k bráně, jíž jsi sem vstoupil, a budou se ze všech sil snažit tě ošálit, aby ses vrátil zpět. Jestliže podlehneš mučení či se dáš zastrašit anebo obalamutit jejich sliby, jestli se jimi dáš přesvědčit, zahubíš svoje tělo i svoji duši. Jestliže však vytrváš statečně ve víře, vložíš svoji naději v Pána a nenecháš se zlomit mučením, hrozbami ani sliby, ale naopak s pevným srdcem jimi pohrdneš, očistíš se nejen od všech hříchů, ale nadto spatříš i muka, která jsou připravena pro hříšníky, a věčný klid, z něhož se těší spravedliví. Měj vždy Boha na paměti a kdykoli tě budou trýznit, vždy vzývej našeho Pána Ježíše Krista. Skrze vzývání jeho jména budeš hned osvobozen od všeho utrpení, v němž se budeš nacházet. Nemůžeme tu s tebou déle zůstat a svěřujeme tě tedy všemocnému Bohu.“ Poté, čo mu ti muži požehnali, odešli.

Kapitola V.

O příchodu ďáblů a prvních mukách, která musel rytíř podstoupit

43. Když rytíře ti muži takto zanechali o samotě, začal se chystat k novému druhu rytířství a ozbrojen Kristovými zbraněmi bez bázně čekal, kdo z ďáblů ho jako první vyzve k souboji: oděl se brněním spravedlnosti, hlavu a mysl mu jako přilbice chránila naděje na vítězství věčné spásy, štítem víry si kryl hrud' a mečem mu bylo slovo Boží. Vzýval Ježíš Krista, aby ho chránil svým královským opevněním, aby ho nepřátelští protivníci nepřemohli. Boží láska ho nehradila, protože ty, kdo v ní věří, zradit nemůže. Rytíř tedy, jak bylo řečeno, seděl sám v tom domě a očekával s nebojácnou myslí boj s ďáblý. Tu náhle zaslechl okolo domu veliký hluk, jako by se celý svět třásl. Rytíři se zdálo, že kdyby všichni lidé a všechna zvířata na zemi, moři a ve vzduchu začali najednou vrískat, nemohli by způsobit větší rámus. A kdyby ho nechránila božská ctnost a kdyby ho výše řečení muži předtím

příhodně nepoučili, jistě by ho ten rámus připravil o rozum. A hle, po tom příšerném zvuku se objevili ještě příšernější a nestvůrní ďáblové. V nespočetném množství začali ze všech stran vpadávat do paláce, s chechotem rytíře vítali a uráželi: „Ostatní lidé, kteří nám slouží, k nám přicházejí až po smrti, avšak ty jsi chtěl naši společnost, již sis plně zasloužil, poctit tím, že jsi nechtěl jako jiní vyčkat dne své smrti. Ještě za svého života nám tedy předáváš svoji duši i tělo, abys od nás dostal větší odměnu. Dostane se ti tedy hojně toho, co si zasloužíš. Přišel jsi sem, abys podstoupil muka za své hříchy, dáme ti tedy to, co hledáš, bolest i soužení.

FRANTIŠEK Z ASSISI - SVÄTÝ FRANTIŠEK (1181 - 1226)

Najvýraznejšia duchovná osobnosť stredoveku. V mladosti žil intenzívnym svetským životom a ako rytier padol do zajatia. Po roku väzenia, s podloženým zdravím, zažil existenciálne sklamanie, ktoré ho prinútili prehodnotiť svoj dovtedajší život. Po sérii zjavení začal žiť v chudobe a opravovať schátrané kostoly. Zhromaždil okolo seba skupinu podobne zmýšľajúcich mladých mužov, ktorí podnikali misie do okolitých krajov a podnecovali ľudí k jednoduchému životu. Františke stojí na začiatku františkánskej tradície, ktorá vďaka svojim ideám intenzívne pretrvávala počas celého stredoveku. Jeho spisy sú autentickou sondou do ducha stále živej františkánskej spirituality.

Spisy sv. Františka a sv. Kláry z Assisi. Františkánske pramene 1. Preložili Pavol Ferko a Jaroslav Cepko. Bratislava: Serafin, 2005, s. 187-196.

List veriacim (Neskoršia verzia)

V mene Pána, Otca i Syna i Ducha Svätého. Amen.

Všetkým nábožným kresťanom, klerikom i laikom, mužom i ženám, všetkým, čo žijú v šírom svete, brat František, ich služobník a podriadený, [v duchu] poslušnosti a úcty, pravého nebeského pokoja a úprimnej lásky v Pánovi.

Keďže som služobníkom všetkých, som zaviazaný slúžiť všetkým a poskytovať vonné slová svojho Pána. Ale keď som v mysli uvážil, že pre chorobu

a slabosť svojho tela nemôžem navštevovať jednotlivých ľudí, predsavzal som si týmto listom a posolstvom predložiť vám slová nášho Pána Ježiša Krista, ktorý je Otcovo Slovo, aj slová Svätého Ducha, ktoré sú duch a život.

I. O Otcovom Slove

Toto Slovo, také dôstojné, také sväté a slávne, zvestoval najvyšší Otec z neba prostredníctvom svätého Gabriela, svojho anjela, že zostúpi do lona svätej a slávnej Panny Márie; z jej lona prijalo opravdivé telo našej ľudskosti i krehkosti.

On, hoci bol bohatý, [bohatší] nad všetko, sám si chcel vo svete s preblahosladenou Pannou, svojou matkou, zvoliť chudobu.

A pred umučením slávil Veľkú noc so svojimi učeníkmi: vezmúc chlieb, vzdával vďaky, požehnal ho a lámal, hovoriac: „Vezmite a jedzte, toto je moje telo.“ Potom vzal kalich a povedal: Toto je moja krv novej zmluvy, ktorá sa vylieva za vás a za všetkých na odpustenie hriechov.“ Potom prosil otca, hovoriac: „Otče, ak je možné, nech ma minie tento kalich.“ Pritom mu pot stekal na zem ako kvapky krvi. Ale vložil svoju vôľu do vôle Otcovej, hovoriac: „Otče, nech sa stane tvoja vôľa, nie ako ja chcem, ale ako ty.“

Vôľou jeho Otca však bolo, aby jeho požehnaný a slávny Syn, ktorého nám dal a [ktorý] sa pre nás narodil, vyliatím vlastnej krvi sám seba obetoval ako zmiernu obeť na oltári kríža; no nie kvôli sebe, veď všetko povstalo skrze neho, lež za naše hriechy, a zanechal nám príklad, aby sme kráčali v jeho šľapajách. Chce, aby sme skrze neho boli všetci spasení a prijímali ho čistým srdcom a čistým telom.

Lenže málo je tých, ktorí ho chceli prijať a skrze neho sa zachrániť, hoci jeho jarmo je príjemné a jeho bremeno ľahké.

II. O tých, čo nechcú zachovávať Božie prikázania

Tí, čo nechcú skúsiť, aký dobrý je pán, a milujú tmu viac ako svetlo, ani nechcú plniť Božie prikázania, sú zlorečení. O takých prorok hovorí: „Tí, čo bočia od tvojich príkazov, sú prekliati.“ Ale akí blažení a požehnaní sú tí, čo milujú Boha a konajú tak, ako to hovorí sám Pán v evanjeliu: „Milovať

budeš Pána , svojho Boha, celým svojím srdcom a celou svojou myslou a svojho blížneho ako seba samého.“

III. O láske k Bohu a jeho uctievaní

Milujem teda Boha a uctievať ho čistým srdcom a čistou myslou, lebo on sám si to nadovšetko prial a povedal: Práví ctitelia sa budú Otcovi klaňať v duchu a pravde. Takže všetci, ktorí ho uctievať, majú ho uctievať v duchu pravdy.

Chváľme ho a modlime sa k nemu vo dne i v noci, hovoriac: „Otče nás, ktorý si na nebesiach“, lebo sa treba stále modliť a neochabovať.

IV. O vyznávaní hriechov

Musíme totiž kňazovi vyznávať všetky svoje hriechy a prijímame od neho i telo a krv nášho Pána Ježiša Krista. Lebo kto nebude jesť jeho telo a nebude piť jeho krv, nemôže vojsť do Božieho kráľovstva. Ale nech je a pije trak, aby bol toho hodný, lebo kto prijíma a nehodne nerozoznáva Pánovo telo, ten si je a pije odsúdenie, keďže nerozlišuje.

Okrem toho prinášajme ovocie hodné pokánia. A milujem blížnych ako seba. A ak ich niekto nechce milovať ako seba, aspoň nech im nespôsobuje zlo, ale nech im koná dobro.

V. Súdiť treba milosrdne

Ti, čo dostali moc súdiť druhých nech ju vykonávajú milosrdne, ako i oni chcú dostať milosrdenstvo od Pána. Lebo kto milosrdenstvo nepreukazoval, čaká ho súd bez milosrdenstva.

Majme preto lásku a pokoru a dávajme almužnu, lebo almužna očisťuje duše od poškrvny hriechu. Ľudia i tak prichádzajú o všetko, čo na tomto svete opustia; no odnášajú si so sebou mzdu lásky a almužny, ktoré dávali, a za to dostanú od Pána odmenu a dôstojnú odplatu.

VI. O telesnom a duchovnom pôste

Musíme sa i postiť a strániť nerestí a hriechov, aj nadbytku v jedle a pití a byť katolíkmí. Musíme totiž často navštevovať kostoly, mať v úcte a vážnosti duchovných, a to nie natoľko kvôli nim, ak sú hriešni, ale pre úrad a vysluhovanie najsvätejšieho Kristovho tela a krvi, ktoré obetujú na oltári, prijímajú a podávajú ostatným.

A všetci budme pevne presvedčení, že nikto nemôže byť spasený inak než cez sväté slová a krv nášho Pána Ježiša Krista, ktoré klerici vyslovujú, ohlasujú a zvestujú. A len oni môžu takto slúžiť, nikto iný.

Najmä rehoľníci, ktorí sa zriekli sveta, sú viazaní konať viac a väčších skutkov, ale tamtie nezanedbávať.

VII. O láske k nepriateľom

Musíme mať v nenávisti svoje telá s nerestami a hriechmi, lebo Pán v evanjeliu hovorí: všetky zlá, neresti a hriechy vychádzajú zo srdca.

Musíme milovať svojich nepriateľov a robiť dobre tým, ktorí nás nenávidia. Musíme zachovávať prikázania a rady nášho Pána Ježiša Krista. Musíme zapierať seba samých a svoje telá podriaďovať jarmu služby a svätej poslušnosti, ako to každý jeden slúbil Pánovi.

VIII. O pokore v prikazovaní

Žiaden človek nie je poslušnosťou viazaný poslúchnuť niekoho v tom, kde sa pácha priestupok alebo hriech. Kto je poverený, aby ho poslúchali, a je považovaný za väčšieho, nech je ako menší a nech je služobníkom ostatných bratov. A ostatným svojim bratom nech prejavuje a prechováva k nim také milosrdenstvo, aké by si prial voči sebe, keby bol v podobnom položení.

Ani nech sa nehnevá na brata za jeho previnenie, ale so všetkou trpezlivosťou a pokorou nech ho napomenie a je mu oporou.

IX. O úteku pred múdrosťou tela

Nesmieme byť múdri a prezieraví podľa tela, ale skôr musíme byť jednoduchí, pokorní a čistí. Majme svoje telá v hanbe a opovrhnutí, lebo všetci sme svojou vinou úbohí a skazení, páchnuci a červy, ako hovorí Pán skrze proroka: „No ja som červ, a nie človek, ľuďom som na posmech a davu na opovrhnutie“

Nikdy nesmieme túžiť byť nad ostatnými, ale skôr musíme byť služobníkmi a podriadenými kvôli Bohu každému ľudskému stvoreniu.

X. O chvále patriacej Bohu

A na všetkých mužoch a všetkých ženách, čo budú takto konať a vytrvajú až do konca, spočinie Pánov duch, ostane a urobí si u nich príbytok. A budú synmi nebeského Otca, ktorého skutky konajú. Sú tak ženíchmi, bratmi a matkami nášho Pána Ježiša Krista.

Ženíchmi sme vtedy, keď je v Duchu Svätom verná duša spojená s Ježišom Kristom. Bratmi sme, keď konáme vôľu jeho Otca, ktorý je na nebesiach; matkami, keď ho nosíme v srdci a vo svojom tele skrze lásku a čisté a úprimné svedomie a rodíme ho skrze sväté konanie, ktoré má svietiť iným ako príklad.

Ó, aké slávne, sväté a veľké je mať Otca na nebesiach! Aké sväté, vynikajúce, krásne a úžasné je mať ženícha) Aké sväté a drahé, príjemné, pokorné, pokojné, sladké a milé a nad všetko túžené je mať takého Brata a Syna, ktorý položil svoj život za svoje ovce a prosil Otca za nás, hovoriac: „Svätý Otče, zachovaj ich vo svojom mene, ktoré si ty dal mne. Otče, všetci, ktorých si mi dal vo svete, boli tvoji a dal si ich mne. A slová, ktoré si ty dal mne, ja som im dal. A oni ich prijali a naozaj spoznali, že som vyšiel od teba, a uverili, že si ma ty poslal; prosím za nich, a nie za svet. Požehnaj a posväť ich. A pre nich sa ja sám posväčujem, aby boli aj oni posvätení v jednote, ako sme i my. A chcem, Otče, aby aj tí, ktorých si mi dal, boli so mnou tam, kde som ja, aby videli moju slávu v tvojom kráľovstve.

Preto za toho, ktorý za nás tak veľa znášal, toľko dobrého urobil a v budúcnosti urobí, nech všetko tvorstvo na nebi, na zemi, v mori a v priepastiach

vzdáva Bohu chválu, slávu, česť a dobrorečenie, lebo on je naša udatnosť a sila, len on je dobrý, len on je najvyšší, len on je všemohúci, hodný obdivu a slávy, len on jediný je svätý, hodný chvály a veleby na nekonečné veky vekov. Amen.

XII. Umierajúci nekajúcnik

Telo chradne, smrť sa blíži, prichádzajú príbuzní a známi a vravia: „Usporiadaj svoje veci.“ Pritom jeho manželka, deti a priatelia predstierajú plač. A keď sa pozrie a vidí ich plakať, zmocní sa ho zlá pohnútko; v duchu sa zamyslí a povie: „Hľa, svoju dušu i telo a všetko, čo mám, odovzdávam do vašich rúk.“ Skutočne je zlorečený ten človek, čo zveruje a vydáva svoju dušu a telo a všetko, čo má, do takýchto rúk. Preto i Pán hovorí skrze proroka: „Zlorečený je muž, ktorý dôveruje v človeka.“

A hneď dajú priviesť kňaza. Kňaz mu povie: „Chceš konať pokánie za všetky svoje hriechy?“ Odpovie: „Chcem.“ „Chceš napraviť, čo si spáchal, a tým ľuďom, ktorých si oklamal a podviedol, nakoľko môžeš, to vynahradiť zo svojho majetku?“ Odpovie: „Nie.“ A kňaz vraví: „Prečo nie?“ „Lebo som všetko poručil do rúk príbuzných a priateľov.“ A začne strácať reč a v takom stave ten nešťastník umrie.

Nech však všetci vedia, že kdekoľvek a akokoľvek človek umrie v smrteľnom hriechu bez zadosťučinenia, a mohol ho napraviť a nenapraviť, diabol uchváti jeho dušu z jeho tela za takej úzkosti a trápení, aké nikto nemôže poznať, len ten, kto prežíva. Všetko nadanie, moc i poznanie, o ktorých si myslel, že ich má, sa mu vezme. Svoj majetok zanechá príbuzným a priateľom, tí si ho vezmú a rozdelia a potom povedia: „Nech je zlorečená jeho duša, lebo nám mohol dať viac, aj nahromadiť viac, než nahromadil.“ Jeho telo zožerú červíky; tak si zničí v tomto krátkom období života telo i dušu a pôjde do pekla, kde sa bude trápiť bez konca.

V mene Otca i Syna i Ducha Svätého. Amen.

Ja brat František, váš najmenší služobník, vás prosím a prisážno sa zaväzujem pre lásku, ktorá je Boh, s túžbou pobozkať vám nohy, aby ste tieto i iné slová nášho Pána Ježiša Krista s pokorou a láskou prijímali, uskutočňovali

a zachovávali. A všetkých mužov i ženy, ktorí ich ochotne prijmú, pochopia a svojím príkladom budú odovzdávať druhým a ak v nich vytrvajú do konca, nech požehná Otec, Syn a Duch Svätý. Amen.

Preložili Pavol Ferko a Jaroslav Cepko.

VILIAM OCKHAM (CCA 1285 - 1348)

Vstúpil medzi františkánov a študoval v Oxforde. Obvinili ho z odklonu od náuky katolíckej cirkvi a predvolali do Avignonu. Po prešetrení ho síce neodsúdili, ale zaplietol sa tam do vieroučného sporu. Následne prijal ochranu Ľudovíta Bavorského a počas pobytu na jeho dvore napísal významné cirkevno – politické spisy. Ukážka je z diela *Summa logicae*, v ktorom na základe svojich nominalistických predpokladov vysvetľuje teóriu tzv. suppozície.

Viliam Ockham: *Summa logicae*. Texty ke studiu stredovekej filosofie. Sestavil Stanislav Sousedík. Praha: Univerzita Karlova, 1994, s. 144-149.

3 O rozdelení inkomplexného termínu

Když jsme pojednali o mnohoznačnosti jména „termín“, budeme v dalším jednat o rozdělení inkomplexního termínu. Inkomplexní termín se dělí na termín mluvený, psaný a myšlený, ale podobným dělením se dále dělí některá jména, některá slovesa, některá pak náleží k jiným slovním druhům, jako např. zájmenům, příslovcům, spojkám, tak jsou i z intencí duše některé jmény, některé slovesy, některé náleží k jiným slovním druhům jako např. zájmenům, příslovcům, spojkám, předložkám, ap.

Zda však odpovídají i mluveným a psaným participiím v mysli nějaké od sloves odlišné intence, o tom lze pochybovat, protože předpoklad takového množství tvarů v mysli se nezdá být nutný. Sloveso a participium slovesa se slovesem „je“ jsou, jak se zdá co do významu ekvivalentní. Tak totiž jako nedošlo k zmnožování synonym, protože by to bylo nutné pro označování, nýbrž kvůli okrase řeči nebo z jiné podobné akcidentální příčiny, neboť cokoli se označuje pomoci kteréhokoli ze synonym, mohlo by

se dostatečně vyjádřit i pomocí jednoho z nich (a proto takové mnohosti synonym neodpovídá mnohost pojmů, tak se zdá, že rozlišení mezi mluvenými slovesy a participii nebylo vytvořeno, protože by toho bylo nutně třeba k vyjadřování. Z toho důvodu se zdá, že mluveným participiím nemusí odpovídat v mysli odlišné pojmy. A podobnou pochybnost lze chovat i pokud jde o zájmena.

Mezi mluvenými a myšlenými jmény je však ten rozdíl, že ačkoli veškeré gramatické akcidenty, které náležejí myšleným jménům, náležejí i mluveným, přece to neplatí naopak, nýbrž některé akcidenty jsou společné těm i oněm, některé jsou však vlastní jménům mluveným i psaným. Všechny, které náležejí mluveným, náležejí totiž i psaným a naopak. Akcidenty společné mluveným a mentálním jménům jsou pád a číslo.

Tak jako mluvené výroky „člověk je živočich“, „člověk není živočichové“ mají odlišné predikáty, z nichž jeden je v čísle jednotném a druhý v množném, tak mají odlišné predikáty i odpovídající mentální výroky: o jednom lze říci, že je v čísle jednotném, o druhém, že je v množném. Tak je tomu, když si jeden člověk v duchu – dříve než něco nahlas vysloví – řekne, že člověk je živočich a jiný člověk si podobným způsobem řekne, že člověk není živočichové.

Podobně jako výroky „člověk je člověk“ a „člověk není vlastnictví“ člověka“ mají vlivem různosti pádu odlišné predikáty, stejně je to třeba říci o jim odpovídajících výrocih mentálních.

Akcidenty vlastní pouze mluveným a psaným jménům jsou gramaticky rod a způsob skloňování. Takové akcidenty totiž jsoucům nenáležejí, protože by si to nutně vyžadovala jejich označovací úloha. Proto se také někdy stává, že jsou dvě jména synonyma, a přece je každé jiného rodu a někdy se různě skloňují. Přisuzovat takovouto mnohost přirozeným znakům není tudíž třeba. Veškerá mnohost a různost takovýchto akcidentů náležejících synonymním jménům může proto u mentálních jsoucenc odpadnout.

Nesnáz by mohla být stran stupňování, zda totiž náležejí pouze libovolně zavedeným jménům. Tu věc však pomímám, protože není příliš užitečná.

Podobná nesnáz by mohla být i stran kvality, o té však pojednám na jiném místě hlouběji.

Z toho, co bylo řečeno, může studující úvahou zřejmě nahlédnout, že ačkoli se někdy může Pouhou, kvůli označení věci provedenou změnou

akcidentů termínů (pádu, čísla, stupně jeden výrok stát pravdivý a jiný nepravdivý – přece se tohle nikdy nemůže stát kvůli rodu a způsobu skloňování. Třebaže je třeba pro zachování gramatické shody při řeči ustavičně přihlížet k rodu – správně se totiž říká „člověk je bílý“, kdežto „člověk je bílá“ je špatně, což pochází z pouhé rozličnosti rodu – přece zachová-li se gramatická shoda, vůbec nezáleží na tom, jakého je subjekt a predikát rodu a podle kterého vzoru se skloňuje. Zjišťujeme však, zda je výrok pravdivý nebo nepravdivý, musíme zajisté přihlížet k tomu, v jakém jsou subjekt a predikát čísla a pádu. Výrok „člověk je živočich“ je totiž pravdivý, kdežto „člověk je živočichové“ nepravdivý. A tak to platí i v jiných příkladech.

A jako mají mluvená a napsaná slova některé akcidenty, které jsou jim vlastní, a některé, které jsou jim a mentálním jménům společné „podobně to platí i o akcidentech sloves. Společnými akcidenty jsou zde způsob rod, číslo, čas, osoba.

U způsobu je to patrné, protože mluveným řečem „Sokrates čte“ a „kéž by Sokrates četl“ odpovídá vždy jiná řeč mentální. U rodu je to také patrné, neboť jiná mentální řeč odpovídá mluvené řeči „Sokrates miluje“ a řeči „Sokrates je milován“. V mysli jsou však jen tři rody, protože deponentní slovesa a společná slovesa nebyla vymyšlena kvůli tomu, že by to bylo nutné pro označování. Společná slovesa jsou totiž ekvivalentní s aktivními a pasívními, a deponentní s neutrálními nebo aktivními. A tak tedy není třeba předpokládat u mentálních sloves takovou mnohost. U čísla je to také patrné, neboť výrokům „ty čteš“, „vy čtete“ odpovídají odlišné mentální řeči. Totéž je patrné i pokud jde o osobu, protože výrokům „ty čteš“, „já čtu“ také odpovídají různě.

Přesvědčení, že je třeba předpokládat taková mentální jména, slovesa, příslovce, spojky a předložky, čerpáme z toho, že každé mluvené řeči odpovídá v mysli iná mentální, a tudíž tak jako jsou ty části mluveného výroku, které jsou nutné k označování, odlišné, tak jsou v souladu s tím odlišné o části výroku mentálního. A proto tak jako jsou mluvená jména, slovesa, příslovce, spojky a předložky v různých výrocích a mluvených řečech nutné, takže je nemožné vyjádřit pouze jmény a slovesy vše, co lze vyjádřit jejich pomocí a pomocí oněch dalších slovních druhů, tak jsou jim podobné slovní druhy nutné i ve výrocích mentálních.

Akcidenty vlastní mluveným a psaným slovesům jsou příslušnost do slovesné třídy a způsob skloňování. Někdy mohou být slovesa náležející do

různých slovesných tříd synonymy a podobně i slovesa, která mají různé skloňování.“

Na základě toho, co řečeno, může studující již snadno nahlédnout, jak je tomu s jinými částmi řeči a jejich akcidenty.

Když říkám, že jsou nějaká mentální jména a slovesa, nikdo ať se tomu nediví, ale ať si přečte nejprve Boethiův komentář ke spisů O vyjadřování a nalezne to tam. A tudíž definuje-li Aristoteles jak jméno tak sloveso jako mluvené slovo, bere jméno a sloveso v užším významu, totiž jako jméno a sloveso mluvené.

4 O rozdělení termínů na termíny kateorematické a synkateorematické, jež je společné termínům mentálním i mluveným

Jak mluvený tak mentální termín se dělí ještě jinak, protože některé termíny jsou kateorematické a některé synkateorematické. Kateorematické termíny mají určitý a jistý význam, jako např. jméno „člověk“ označuje všechny lidi a jméno „živočich“ všechny živočichy a jméno „bělost“ všechny bělosti.

Synkateorematické termíny jako jsou např. „každý“, „žádný“, „některý“, „celý“, „kromě“, „pouze“, „jakožto“ apod. nemají určitý a jistý význam ani neoznačují nějaké věci odlišné od věcí označovaných kateorematy. Tak jako v číselné soustavě nula sama o sobě nic neoznačuje, přiřadí-li se však k jiné číslici, způsobuje, že tato označuje něco nového, tak synkateorema ve vlastním smyslu nic neoznačuje, avšak je-li přidáno k jinému, způsobuje, že to jiné spolu s ním něco označuje čili za nějakou věc nebo nějaké věci supponuje (nebo má vzhledem ke kateorematickému termínu nějakou jinou úlohu). Tudíž synkateorema, např. „každý“ nemá nějakou určitou věc, kterou by označovalo, je-li však přidáno „člověku“, způsobuje, že ten termín skutečně „stojí za“ čili zastupuje buď konfuzně nebo distributivně všechny lidi; když se však přidá ke „kameni“, způsobuje, že ten termín zastupuje všechny kameny; a když se přidá k „bělosti“, způsobuje, že zastupuje všechny bělosti. A tak jak je tomu s tímto synkateorematem „každý“, tak je tomu analogicky s jinými synkateorematy. Různá synkateoremata mají ovšem různé úlohy, jak to o některých v dalším ještě blíže ukážeme.

A jestliže snad někdo vznáší námitku, že výraz „každý“ je nositelem nějakého významu a že tudíž něco označuje, tak je třeba mu říci, že ne proto se o něm říká, že je nositelem nějakého významu, že by něco určitého označoval, nýbrž protože způsobuje, že něco jiného něco takto označuje čili za ně suponuje, tj. je zastupuje, jak to bylo již objasněno. A tak jako to jméno „každý“ nic vymezeně a určité neoznačuje, jak to vyjadřuje Boethius, podobně to platí i o ostatních synkategorematech a obecně i o spojkách a předložkách.

V případě některých příslovcí je tomu jinak, protože některá z nich označují určitě ty věci, které označují jména kategorematická – i když ovšem jiným způsobem označování.

63 O tom jak termíny ve výročí suponují

Když jsme si pověděli, jak termíny označují, zbývá, abychom pojednali i tom, jak suponují. Supozice je vlastnost, kterou má termín pouze, je-li částí výroku.

Nejprve je třeba vědět, že se supozice bere ve dvojím smyslu, širokém a přesném. V širokém smyslu se neliší od apelace, nýbrž význam apelace je zahrnut do významu supozice. Jinak se bere přísně, pokud se odlišuje od apelace. Ale takto já o supozici jednat nezamýšlím, nýbrž prvním způsobem. A v tom případě suponují subjekt i predikát. A obecně: cokoli může být subjektem nebo predikátem výroku, suponuje.

Supozicí se rozumí kladení něčeho místo něčeho jiného, takže jestliže termín v nějakém výroku „stojí za“ něco, suponuje za to. Užíváme pak onoho termínu za něco, lze-li ten termín v prvním pádu (do něhož je jej třeba převést, je-li v pádu odlišném o tom nebo o zájmenu, které na ne ukazuje, pravdivě vypovídat.

A všeobecně platí, že termín suponuje za to, o čem výrok udává, že se tomu přisuzuje predikát (či za zájmeno, jež na to ukazuje¹⁵, je-li suponujícím termínem subjekt. Je-li pak suponujícím termínem predikát, udává výrok, že je subjekt subjektem vůči němu nebo vůči zájmenu, jež na ně ukazuje, tvoří-li se výrok. Tak např. výrok, „člověk je živočich“ udává, že je Sokrates opravdu živočich, takže formulujeme-li výrok, „toto je živočich“,

je pravdivý, ukážeme-li při tom na Sokrata. Výrokem „člověk je jméno“ se zas udává, že slovo „člověk je jméno, a tak v něm „člověk“ suponuje za to slovo. Podobně se vyjadřuje výrokem „bílé je živočich“, že ta věc, která je bílá, je živočich, takže je pravdivý výrok „toto je živočich“, ukáže-li se při tom na onu věc, která je bílá. A proto subjekt za tu věc suponuje.

A analogicky se tomu má s predikátem. Neboť výrokem „Sokrates je bílý“ se udává, že Sokrates je ta věc, která má bělost a proto predikát suponuje za tu věc, která má bělost. A kdyby žádná věc neměla bělost, suponoval by právě jen za Sokrata.

Platí tedy obecné pravidlo, že termín – alespoň bere-li se signifikativně – suponuje v nějakém výroku za něco jen tehdy, lze-li jej o tom pravdivě vypovídat.

Z toho plyne, že není pravda, co říkají někteří neznalí, že totiž konkrétní jméno na straně predikátu suponuje za formu, takže by ve výroku „Sokrates je bílý“ ono „bílý“ suponovalo za bělost. Výrok „bělost je bílá“ je totiž nepravdivý, ať termíny suponují jakkoli. Proto také konkrétní jméno nikdy nesuponuje za formu označovanou svým abstraktním jménem – chceme-li jít ve šlépějích Aristotelových. U jiných konkrétních jmen, o nichž byla řeč, je to však docela dobře možné.

„Týmž způsobem ve výroku „člověk je Bůh“ „člověk“ suponuje za Syna božího, protože ten je vpravdě člověkem.

Preložil Stanislav Sousedík

GESTA ROMANORUM (KONIEC 13. - ZAČIATOK 14. STOROČIA)

Stredoveká zbierka exempli (príkladov) predstavuje obľúbený súbor krátkych príbehov. Námety čerpajú z biblických motívov, z orientálnych i antických literatúr. Pravdepodobne ju zostavil neznámy duchovný. Príbehy, vyrozprávané formou rozprávky, bájky, anekdoty, boli koncom stredoveku veľmi rozšírené a obľúbené po celej Európe, pretože v nich vždy zviľazilo dobro, múdrosť a láska. Formovali myslenie predovšetkým nižších vrstiev obyvateľstva.

Rímske príbehy. Preložili Jozef Minárik, Mária Májeková a Marta Kerulová. Bratislava: Mladé letá, 1981, s. 112 – 116.

O múdrom rozsúdení troch bratov

V Ríme vládol Ezechiáš a mal troch synov, ktorých veľmi miloval. Ten kráľ a vládca viedol ustavične spory s kráľom Egypta a strovil všetok svoj majetok – okrem jedného stromu, ktorý mal takú veľkú moc, že všetci chorí, ktorí jedli z jeho ovocia, nadobudli predošlé zdravie s výnimkou malomocenstva.

Keď však ten kráľ ochorel až na smrť a nemohol sa zachrániť, dal zavolať prvorodeného syna a povedal:

„Tak veľmi som teba i tvojich bratov miloval, že všetko, čo som mal, som strovil v spore a vojne – okrem jedného stromu. Pretože však ty si môj prvorodený syn, odkazujem ti z toho stromu všetko, čo je pod zemou.“

Druhému synovi, ktorého zavolať, dal však všetko, čo bolo hore nad zemou.

A tretiemu vraví:1

„Ty si môj najmladší syn. Tebe odkazujem všetko, čo je na tom strome suché a vlhké.“

A tí ďakovali otcovi a povedali:

„Boh nebeský a otec neba i zeme nech ti dá za ten dar večný život.“

A on vypustil dušu a dôstojne bol pochovaný.

Keď sa to stalo, prvorodený syn zaujal strom, lebo bol jeho. Ako to počul druhý syn, vyčítal mu, prečo zaujal strom.

A on:

„Právom dediča, lebo môj otec mi dal z neho všetko, čo je pod zemou; a preto chcem zaujať celý strom ako svoj.“

Druhý syn vraví:

„Môj otec mi dal, čo je zo stromu hore nad zemou; a preto strom je môj tak isto ako aj tvoj.“

Keď to počul najmladší brat, povedal:

„Moji milí, prečo chcete mať strom väčšmi než ja, keďže môj otec mi dal všetko, čo je na strome suché a vlhké? Strom je teda tak isto môj ako aj váš. Ale vypočujte ma, bratia, aby nepovstala medzi nami nesvornosť. Poďme ku kráľovi, ktorý býva neďaleko nás, aby vypočul naše dôvody a rozsúdil nás. Potom sa uspokojme.“

A oni povedali:

„Je to dobrá rada.“

A pobrali sa ku kráľovi a každý mu uviedol svoj dôvod

Keď si kráľ vypočul ich dôvody, povedal prvorodenému synovi:

„Ty si žiadaš zo stromu to, čo je pod zemou. Treba teda, aby sa ti prvému pustila krv z tela.“

A prikázal, aby mu barbier pustil krv z pravej ruky.

Keď sa to stalo, kráľ tým trom bratom povedal:

„Kde je váš otec pochovaný?“

A oni ukázali miesto. Kráľ však dal otca vybrať z hrobu a vyňať jednu kosť z jeho tela a znovu ho pochovať.

Keď sa to stalo, zavolať svojich služobníkov a vraví:

„Vezmite kosť tohto mŕtveho kráľa a vložte do krvi prvorodeného syna, aby vsala krvi, koľko len môže.“

Keď sa to stalo, dali tú kosť na slnko, aby krv pevne a silno prilipla ku kosti. Len čo však kosť uschla a bola zakrvavená, kráľ prikázal, aby ju umyli. Keď bola umytá, krv sa hneď stratila a kosť nadobudla svoju farbu.

Tu povedal kráľ druhému synovi to isté, čo prvému. Aj tomu sa pustila krv. A otcova kosť sa vložila do krvi a dala na slnko a uschla. A tá kosť sa umyla, krv sa znovu stratila a kosť nadobudla svoju farbu ako predtým.

Keď to kráľ počul, vraví najmladšiemu synovi:

„Treba ti pustiť krv ako tvojim bratom.“

To sa i stalo.

A otcovu kosť dali do krvi a usušili na slnku. A keď tú kosť umyli ako predtým, predsa nemohli krv odstrániť a oddeliť; hoci kosť umývali a drhli, ostala zakrvavená.

Keď to kráľ videl, vraví:

„Ty si naozaj jeho zákonný syn, lebo tvoja krv pochodí z tej kosti. Tvoji bratia sú však nezákonní a narodení z cudzoložstva. Dávam ti teda ten strom, aby si ho vlastnil ako dedičstvo.“

A celý národ chválil múdrosť kráľa, ktorý tak múdro rozsúdil tých troch bratov.

O Alexandrovi Veľkom a kráľovi Porovi

Alexander veľký prišiel na dvor indického kráľa Pora v prestrojení jednoduchého rytiera, aby sa prezvedel o jeho moci a postavení. Kráľ Porus sa domnieval, že Alexander je jednoduchý rytier, ale prijal ho úctivo.

A Alexander pod menom Antiocha potajomky a ukradomky schovával všetky zlaté a strieborné misy a nádoby a skrýval ich v záhrení, akoby boli jeho.

Obžalovali ho však u kráľa Pora. A keď sa ustanovil pred neho, ten povedal: „Prečo si takéto niečo spáchal na dvore?“

On mu odpovedal:

„Ó pane, pri vojsku som počul o tebe najlepší chýr, ktorý predstihuje aj chýr o Alexandrovi. A ja, jednoduchý rytier, som prišiel za tebou, aby som slúžil tebe, lebo si lepší, a nie jemu. A na Alexandrovom dvore je zákon, že si všetci rytieri sediaci pri jeho stole môžu odnášať ako vlastné všetky zlaté

a strieborné riady, ktoré im prinášajú s jedlami. Keďže sa nazdávam, že si nie horší od neho, zachovávam na tvojom dvore tú istú obyčaj.“

Keď to počuli Porovi rytieri, nasledovali Alexandra a on ich obdaril veľkými darmi. A vstúpili s ním do vojny proti kráľovi Porovi. A zabili samého kráľa Pora a celú Indiu podrobili Alexandrovi Veľkému.

O dvoch nešťastných milencoch

Bol ktosi menom Pyramus. A ten ľúbil jednu urodzenú dievčinu a ona zasa jeho. Nesmierne radi by sa boli zhovárali, ale nijako nemohli, lebo ich veľmi strážili rodičia.

Dievčina však určila mládenkovi miesto za mestom a prišla ta ráno. Na tom mieste bol prameň vody.

Náhodou sa prihodilo, že prišiel lev. A ako dievčina bežala, nechala tam závoj zo svojej hlavy. A lev poškrvrnil závoj krvou divej zveri, ktorú bol chytil a zabil.

Po odchode leva prišiel mládenec a pobral sa na spomenuté miesto, kde bol prameň. Keď tam našiel zakrvavený zdrap, myslel si, že pannu zabila divá zver. Vytiahol svoju dýku, prebodol sa a usmrtil.

Medzitým sa dievčina vrátila k prameňu a uvidela mládenca prebodnutého. Z veľkého žiaľu sa aj ona zabila tou istou dýkou.

O desiatich sudoch oleja

Bol akýsi človek, ktorý mal jediného syna a tomu po smrti nezanechal nič – iba dom.

Syn žil vo veľkej núde, takže sotva mal, čo potreboval. A hoci ho sužoval veľký nedostatok, predsa svoj dom nechcel predať.

Ten chlapec mal akéhosi bohatého suseda, ktorý chcel kúpiť jeho dom, aby zväčšil svoj. Ale chlapec nechcel predať ani na prosby ani pre peniaze.

Keď to boháč zistil, rozmýšľal, ako by obral chlapca o dom. Začal sa s ním dôverne priateliť. Ale chlapec sa vyhýbal dôvernému priateľstvu s ním, ako len mohol. Napokon roztrpčený boháč jedného dňa prišiel k nemu a vraví:

„Ó chlapče, prenajmi mi za peniaze malý kútik vo svojom dvore, lebo si tam chcem uschovať desať sudov plných oleja!“

A chlapec prinútený tiesňou privolil a dal mu kľúče od domu.

Chlapec si veru medzitým zvyčajným spôsobom zarábala prácou svojich rúk na živobytie.

A keď boháč dostal kľúče, vykopal jamu v chlapcovom dvore a schoval tam päť plných a päť do polovice naplnených sudov oleja. Len čo to urobil, zavolať si chlapca a dal mu kľúče a vraví:

„Ó, chlapče, zverujem do tvojej opateru svoj olej!“

A odovzdal chlapcovi kľúče.

Po dlhom čase sa stalo, že v tej krajine zdražela olej. Keď to boháč videl, vraví chlapcovi!

„Priateľu, pod', pomôž mi olej vykopať a dostaneš odo mňa odmenu za svoju opateru.“

Chlapec privolil a pomohol mu.

Boháč však plný zloby priviedol so sebou tých, čo mali olej kúpiť. A tak našli päť plných a päť do polovice naplnených sudov.

Boháč hneď volá chlapca a hovorí:

„Priateľu, vinou tvojej opateru som stratil svoj olej, lebo čo som ti s dôverou zveril, ty si prefíkane ukradol. Ale chytro mi vráť, čo je moje!“

Keď to povedal, schmatol chlapca a priviedol ho k sudcovi. Ale chlapec nevedel, čo odpovedať, a prosil o jeden deň odklad, v čom sa mu vyhovel.

V tom meste žil jeden mudrc, ktorého volali Ľudská pomoc. Ako sa to chlapec dopočul, išiel si k nemu pýtať radu.

A keď mudrc vypočul celý chlapcov príbeh, bol pohnutý súcitom a vraví:

„S pomocou božou ti pomôžem.“

Keď teda nastalo ráno, prišiel mudrc s chlapcom do paláca. Len čo sudca videl múdreho muža, dal ho posadiť vedľa seba a zavolať žalobcu i obžalovaného, aby predniesli svoju vec.

A tak sa stalo.

Tu vraví sudca mudrcovi:

„Ó, dobrý učiteľu, vyneste rozsudok!“

Mudrc vraví:

„Daj odmerať čistý olej z piatich plných sudov, aby si vedel, koľko je tam čistého oleja. A podobne urob s piatimi do polovice naplnenými, aby si

vedel, koľko bolo v týchto i v tamtých. A ak nájdeš v sudoch naplnených do polovice toľko kalného oleja, koľko v plných, vedz, že olej bol ukradnutý. Ak však nájdeš v sudoch naplnených do polovice len toľko kalu, koľko tam má mať čistý olej, čo nebudeš môcť teda nájsť v plných sudoch, vedz že olej nebol ukradnutý.“

Keď to sudca počul, potvrdil rozsudok.

A tak sa stalo.

A takto bol chlapec zachránený a skupáň odsúdený.

LITERATÚRA

Preklady:

Petr Abélard: V pohoří Gilbóa. Žalozpěvy. Preložila Jana Nechutová: Praha: Arista, 2011.

Bernard z Clairvaux: Apologie pro opata Viléma. Úvodní studie, překlad a poznámky Iva Adámková. Praha: Oikúmené, 2018.

Spisy sv. Františka a sv. Kláry z Assisi. Františkánske pramene 1. Preložili Pavol Ferko a Jaroslav Cepko. Bratislava: Serafín, 2005.

Isidor ze Sevilly, Etymologie XVIII, 16-31. Preklad a poznámky Daniel Korte, predhovor Eva Stehlíková a Jan Souček. Praha: Oikúmené, 2002.

Pseudo-Dionysius Areopagita: O Božích jménech. Texty ke studiu středověké filosofie. Sestavil Stanislav Sousedík. Praha: Univerzita Karlova, 1994.

Očistec svatého Patrika – Vidění rytíře Oweina. Ráj, peklo a očistec ve středověkých viděních. Preložili a poznámky pripravili Jana Engelbrechtová, Jozef Förster, Eva Hladká-Kučernáková, Magdalena Moravová a Jana Zachová. Edice Memoria medii aevi, Argo, Praha, 2011.

Viliam Ockham: Summa logicae. Texty ke studiu středověké filosofie. Sestavil Stanislav Sousedík. Praha: Univerzita Karlova, 1994.

Ratpert / Ekkehard IV.: osudy Svatohavelského kláštera. Edice Memoria medii aevi 28. Preložila Jana Nechutová. Predmluva Jana Nechutová a Jan Kalivoda. Praha: Argo, 2020.

Rímske príbehy. Preložili Jozef Minárik, Mária Májeková a Marta Kerulová. Bratislava: Mladé letá, 1981.

CSONTOS, Ladislav: Základy filozofie kultúry. Trnava: Dobrá kniha, 2016.

ISBN 978-80-568-0486-5

9 788056 804865